

סוּכָה

רבי יהושע לייב דיסקין
אב"ד בריסק

בענין הוצאת אתרוגים בשביעית לחו"ל

איסור סחורה > קדושת שביעית בלולב > איסור הוצאה בחו"ל ממקום למקום >
חקירות בפרטי זמן הביעור > באיסור שמור בשביעית

הנה מכתבו מיום ב' דר"ח תמוז הגיע במועדו, ובו ראיתי מלא דברי תורה אשר עיין בהלכה למעשה בענין אתרוג דהאי שתא שנת השביעית מאותן הבאים מארצינו הקדושה לתמן. והנה לבאר שרש הדברים ארוכים הענינים וכבר דשו בו רבים, ואין בית המדרש בלא חידוש בעזה"י, והנה יען אשר כבודו הרמה שאל בדבר הנוגע למעשה איך להתנהג ולשואלו להשיב דבר, ע"כ הריני מעתיק לו בקצרה קצורן של דברים העצה מאתי לאותן סוחרי האתרוגים אשר באו לפני להורות להם הדרך אשר ילכו בה.

בימי שבתו של רבינו מהרי"ל דיסקין זי"ע בירושלים, התעוררה שאלת הוצאת האתרוגים בשנת השמיטה לחו"ל במלוא עוזה, וכמובן, עיני השואלים הרבים ובראשם גדולי ישראל, נשואות היו לבית דין הגדול שבירושלים הלא הוא רבינו זי"ע. ראה למשל בשו"ת בנין שלמה החדש ח"ב סי' נ"ג, שאלת רבי שלמה הכהן מוילנא בענין אתרוגי שביעית, אל "הני צנתרי דדהבא הגאונים הגדולים המפורסמים לשם ולתהלה ברוב גאונם וצדקתם בכל כנפי ארץ, הרב הגאון האמתי צדיק יסוד עולם מוהר"ר יהושע ליב דיסקין נ"י והרב הגאון האמתי צדיק יסוד עולם מוהר"ר שמואל סלנט נ"י, הסוככים בתורתם וצדקתם ויראתם הקדושה על קהלות ישראל האשכנזים אשר בתוככי ירושלים עיר הקודש תוב"ב". כמו"כ נדפס בענין זה בספר הזכרון "שם ושארית" (בני ברק תשל"ה) - תשובה שנכתבה

והגם כי דברים בגו להקל, והוא דהרע"ב העתיק וז"ל: דדמי לולב יוכל ליתן לפי שלולב עץ בעלמא, ותמה עליו הגאון הגרעק"א בתוספותיו על משניות, דהרי לא כן מסקנת הגמ'.

אבל באמת דברי הברטנורא מועתקים מפירוש המשניות להרמב"ם שכתב, אבל מותר למכרו כמו העצים וכו' ע"ש, וגם בחיבורו פ"ח מה' שמיטה ויובל (הי"א) כתב סתם, מבליע לו בדמי לולב סתם ולא הזכיר בלולב של שישית, ורק מלשון הרמב"ם אין לדייק כ"כ דהרי שינויי דמשני הגמ' לולב בר שישית הנכנס לשביעית הוא, עי' פרש"י שם דהכוונה דהרי במתניתין תנן הלוקח לולב בשביעית היינו בחג הסוכות של שנה שביעית דהוא תחילת שביעית ואז כל לולב נחנט בשישית, וא"כ גם מלשון הרמב"ם אין לדייק.

וגם ליכא לדיוקא דהו"ל לאשמעינן בחג הסוכות של שמינית אסור ליקח לולב בדמים מעם הארץ, אם נימא דאיכא בלולב קדושת שביעית. דלכאורה אפשר לתרץ

והנה להקל בפירות של נכרי על הנך דיעות דס"ל שביעית בזה"ז דרבנן, קשה לסמוך, אחרי כי במחלוקת שנויה, עיין ברש"י בהשולח דף ל"ו (ע"א ד"ה בזמן), ועיין בתוס' שם (ד"ה בזמן) כו', וצ"ע בר"ה דף כ"ב (ע"א ד"ה וסוחרי) דמשמע מלשון רש"י שם כשיטת התוס', ויעויין ברמב"ם פ"ד מה' שמיטה ויובל הלכה כ"ה בכסף משנה שם ובמשנה למלך בארוכה, וכבר דשו בו רבים, והגם כי יש בזה מה שדיברנו בע"ה אכן עתה לקצר באנו.

ע"ד סחורה בפירות שביעית ואין מוסרין פירות שביעית לעם הארץ הודעת להסוחרים שישלחו גם בדי הדס ויבליעו דמי אתרוג בהדס, הגם כי במתניתין (לט, א) תנן הלוקח לולב מחבירו וכו', ובגמ' יבליע לו דמי אתרוג בלולב, א"כ יבליעו בלולב, מ"מ הרי בפשטות מסקנת הגמ' לולב בר ששית הנכנס לשביעית הוא, לא כן עתה בחג בשמינית דכל הלולבים חניטתן בשביעית שנה זו אין מקום לעצה.

בפקודת רבינו ע"י תלמידו, בשמו.

זכות גדולה נפלה בחלקינו, בהגלות התשובה החשובה שלפנינו בענין זה, שעדיין לא נדפסה מעולם, אמנם חלק קטן ממנה העתיק בספר ציץ הקדש (לרבי צבי מיכל שפירא זצ"ל) סי' ט"ו, כאשר היתה לפניו בכת"י, וכפי שכתב שם: "וראיתי בתשובת כ"ק מאור עינינו גאון ישראל וקדושו מוהר"ר משה יהושע יהודה לייב (שליט"א) [זצ"ל] דיסקין וכו'".

על חשיבותה הרבה של תשובה זו נוכל להוכיח, מאותו המעט מדברי רבינו שהובאו שם, אשר ממנו יתד וממנו פינה, וכמעט כל ספרי ההלכה בעניני שביעית הביאו את דברי רבינו זי"ע ודעתו להלכה, על פי מה שמסר הציץ הקודש בשמו. דא עקא שהמובא שם הוא מעט מזער, ודברי רבינו בשלימותם נעלמו עד כה מעיני החפצים להרוות צמאונם במקור הדברים, ועתה בס"ד זכינו לגילוי אורה המופלא של תשובת רבינו במלואה, הכוללת עוד חידושים רבים ונכבדים, ישוטטו הרבים ותרבה הדעת.

כתב היד שהיה לפנינו הינו העתקה מכתב יד רבינו זי"ע, ועצם כתב יד קדשו של רבינו לא היה לפנינו, ולכן בכמה מקומות הלשון היה צריך תיקון. השתדלנו לתקן היטב למען ירוץ הקורא בו, ובמקומות שהוצרכנו להוסיף תיקון משמעותי, הצבנו את התיקון בתוך סוגריים מרובעות. חלק מן הדברים נכפלים בתוך התשובה, ומ"מ לחיבת הקודש הבאנו את כל דברי רבינו כמות שהם.

חידו"ת אלו נמסרו ע"י הרב ראובן אליצור, כתב היד פוענח ע"י הרב שלום קולר, ונערך ע"י הרב יחזקאל לוי והרב אהרן צבי קרפט.

אמאי לא מקשה בשמינית היכא דלקטו האתרוג קודם ר"ה והוי קדושת שביעית בין כלולב בין באתרוג מאי עבדינן, וצ"ל דהיינו טעמא דכל דבר אזלינן בתר השתא, וע"כ בשביעית - תלינן דהאתרוג מלוקט בתר ר"ה דשביעית, ובשמינית - תלינן דהאתרוג הוי של היתר דנלקט אחר ר"ה והו"ל היתר ומוסרים דמיו לעם הארץ, ואם המוכר בעצמו אומר דנלקט האתרוג קודם ר"ה דנהג בו ג"כ קדושת שביעית, הדר מהימן אדמיו ג"כ.

וע"כ מהרמב"ם בחיבורו אין לדייק כ"כ, אכן מפ"י המשניות להרמב"ם מבואר דהלולב הוא עץ בעלמא, וק' קושיתנו דהרי בסוגיית הגמרא משמע דכלולב יש קדושת שביעית משום דהנאתו וביעורן שווה, ורק ההיתר הוא דלולב בר שישית הוא.

ויש לומר דס"ל להרמב"ם והברטנורא, דבתר דמסיק רבא וסתם עצים להסקה קיימו וכו' תנאי היא, לא צריכין תו לאוקמיתא כלולב בר ששית הנכנס לשביעית, (ולא צריכין) [ואפשר] לאוקמי דמתניתין איירי בכל גוונא בין בשמינית והאתרוג נלקט קודם ר"ה, מ"מ הלולב מותר ומבליע דמי האתרוג כלולב. דמפרש "וסתם עצים להסקה קיימי תנאי היא", כשיטת רש"י בב"ק לגירסא שנייה עי' [ב"ק] ק"א (ע"ב), וכמ"ש התוס' סוכה בד"ה ועצים להסקה. ושיטת הרמב"ם דלת"ק דס"ל ולא למשרה ולא לכבוסה, עצים דמשחן בטילי לסתם עצים להסקה, וה"נ לולב בטל לסתם עצים להסקה ולא נהג ביה קדושת שביעית.

וסוגי' הגמ' דלעיל דכלולב נהג ביה קדושת שביעית, היינו לרבי יוסי דס"ל דלא בטל לסתם פירות, ובעצים דמשחן נהג בהו קדושת שביעית, ולא בטל

דסתם לולב לית בדמיו ג' סעודות, דמוסרים גם לעם הארץ, דהרי גם באתרוג הקשו התוס' שם בסוכה ד"ה יותר ממזון ג' סעודות ותי' דסתם אתרוג למצוה דמיו יקרים, ע"ש.

או נימא דאיירי דקונה הושענא כולה, ובשמינית האתרוג סתמא נלקט אחר ר"ה, והו"ל של שמינית, ממילא דמי הלולב נבלע בדמי האתרוג, ורק בשביעית [סתם אתרוג] הוי של שביעית והלולב של שישית, א"כ סתמא האתרוג דדמיו יקרים [אינו מובלע בדמיו] לולב, ע"כ תנן במתניתין דנותן האתרוג במתנה וכו'.

ובהכי ניחא [מה שכתב רש"י סוכה מ' ע"א] בד"ה טעמא דלולב בר שישית כו' וז"ל: ונפקא מינה שלולבי שביעית קדושת שביעית נוהג בהו שלא ליקח בדמיהן חלוק וטלית ע"ש. וקשה אמאי לא אמר נפק"מ בשמינית דאין מוסרים דמים לע"ה, אלא וודאי דדעת רש"י, או דסתם לולב לית בדמים יותר ממזון ג' סעודות, או דנבלע ממילא בדמי האתרוג דנלקט מסתמא לאחר ר"ה.

וזהו לדעת רש"י דס"ל דהא דאמרינן (סוכה שם) דמן המשומר גם בחצי איסור אסור, היינו היכא דחזינן דשומר הוא ונעל בפניו, שהיתה השדה משומרת בגדר ופתח ע"ש. אבל לדעת הרמב"ם דס"ל דלא שרינן כי אם בדבר דסתמא הוי הפקר כגון פיגם והירבוזין, אבל דבר שכמותו משתמר כגון תאנים וענבים גם בחצי איסור אסור, א"כ ליכא למימר כסברא הראשונה דסתמא כלולב לית בו יותר ממזון ג' סעודות, ונצטרך לומר כסברתנו השניה הנ"ל דנבלע בדמי אתרוג.

ורק לכאורה ק' אמאי לא אשמעינן הרמב"ם, וגם אסוגי' הגמ' יש לדקדק,

נהג כלולב של מצוה כלל קדושת שביעית
דהוי כעץ בעלמא.

לסתם עצים, ה"נ כלולב נהג קדושת
שביעית, וע' בתו' בב"ק דף ק"א ד"ה
והאיכא עצים דמשחן, ע"ש.

ורק לכאורה לדברי הרמב"ם לא עלתה
ארוכה, דא"כ יקשה דבריו דהרי פסק
(ע' שם פ"ה הי"א) בעצים דמשחן דלא נהג
קדושת שביעית, אלמא דאמרינן דבטל
לסתם עצים כרבנן, וא"כ למה פסק הרמב"ם
גבי לולב בכל ענין דלא נהג קדושת
שביעית, לדברינו הנ"ל גם בחג של שמינית,
הגם דכלולב של מצוה לא הוי הנאתן
ובעורן שווה, מ"מ הרי בטל לסתם לולבים
וכמו שאמרינן דעומדים לכיבוד והוי הנאתן
וביעורן שווים דנהג בהו קדושת שביעית.

והגם דנדחוק ונאמר דהרמב"ם באמת ס"ל
דלא בטל לסתמא ולהכי לולב של
מצוה מותר ולא נהג קדושת שביעית דלא
בטל, מ"מ בעצים דמשחן מתיר הגם
דהנאתן וביעורן שווה, דס"ל דכל הך סוגיא
אתי לרבי דס"ל גבי תנור שהסיקו וכו', אפו
בו הפת אסורה, דמסקנת הגמ' פסחים (כו, ב)
דגם כשאבוקה כנגדו רק (לרבנן) לרבי ס"ל
דהפת אסורה דבא ההנאה קודם ביעורן
(ושוים), ע' בתוס' פסחים (כו, ב בד"ה מכלל)
ובב"ק (קא, ב).

והגם דבאפה בו הפת פסק הרמב"ם (פט"ז
ממאכלות אסורות הכ"ב) דאסור
כשאבוקה כנגדו, היינו מדרבנן, אבל בעיקר
הדין מקרי הנאתן אחר ביעורן, ואפוש
איסורא לא מפשינן, לכאורה כך היינו
יכולים ליישב שיטת הרמב"ם מעצים
דמשחן. אבל אכתי יקשה פסקי הרמב"ם
אהדדי, דאם כן פסק הרמב"ם דלא בטל
לסתם, א"כ קשה אמאי פסק (שם הי"י) דולא
במשרה וכבוסה.

[ואף] אם נימא דלולב שאינו של מצוה
נהג בו קדושת שביעית משום
דהנאתו וביעורו שוה דעומד לכבד בו את
הבית, ולא שייכי להבטל לסתם עצים, אכן
נחזי אנן, הרי הלולב [של מצוה אין הנאתו]
וביעורו שווה, שהרי אינו עומד לכבד את
הבית לא בתחילתו קודם נטילה בו ולא
בסופו לאחר החג. קודם שנוטל בו הגם דלא
נאסר דרבא ס"ל הזמנה לאו מלתא, ואפי'
למאן דס"ל הזמנה מלתא היינו דווקא דומיא
דאורג בגד למת לאחר שמת, (ע' פירש"י
בסנהדרין (מו, ב), וכן מסקנת הגמ' שם (מח, א) דקא
משני כגון שגבו מחיים, עיי"ש). וליכא למימר
דהכא שאני, דרגל ממילא קאתי, דליתא,
וע"פ דינא מותר לכבד בו קודם שנוטל בו.
מ"מ (אינו עומד) הלולב שמקצהו לשם מצוה
אינו עומד לכבד, דמקפיד עליו שלא יפסל
למצוה משום הזיקא, ובשעת מצוותו וודאי
דאינו עומד לכבד דהרי אסור לכבד בו, וכן
לאחר מצוותו אסור להשתמש בו תשמיש
בזיון דהיינו לכבד הבית. א"כ הך לולב לא
ראוי לנהוג בו קדושת שביעית, ורק שאר
לולבים שאינן של מצוה דעומד[ים] לכבד
דהיינו מכבדי התמרה הוי הנאתן וביעורן
שווה ונהג בהו קדושת שביעית.

והשתא הך לולב של מצוה אי בטל לסתם
לולבין דנהגי בהו קדושת שביעית
תלי בזה, דאם נימא דסתם עצים להסקה
ובטלי עצים דמשחן לשאר עצים, ה"נ בטל
הך לולב של מצוה לשאר לולבים ונהג
קדושת שביעית וכן היא סוגיית הגמ' דלעיל,
אבל למסקנת הגמ' מתניתין כהך תנא דלא
בטלי עצים דמשחן לשאר עצים, וה"נ לא
בטלי לולב של מצוה לשאר לולבים, ולא

כי אם בשעת הביעור, וקאי אהא דר"ש בן אלעזר דאמר מחזירין למקומן ויבערם, ורבנן סברי דמתבערין בכל מקום שהם, ע"ז אמר בירושלמי דגם לרבנן בזה המקום שהמה בשעת ביעורן לא יוליכם ממקום למקום אחר. אבל שלא בשעת ביעורן מוליכם ממקום למקום.

שנית, הנה הך איסורא דהולכה ממקום למקום וודאי לא הוי כי אם מדרבנן, ובדרכנן סמכין אחד שינויא דהתר' פסחים (נב, ב בד"ה רב ספרא) שהקשו הא אין מוציאין וכו', ותירצו דהא דאין מוציאין היינו דווקא לאכילה, ורב ספרא הוציאו לסחורה דרך היתר עיי"ש. א"כ ה"נ, דהרי היציאה של אתרוג זה הוא ליתנה במתנה למי שיקנה ממנו בד של הדס.

ורק דנשאר לנו לעיין הרי בעינן באתרוג היתר אכילה, וא"כ לרשב"א דס"ל מחזירין למקומן לא מקרי היתר אכילה.

[והנה] בפירושא דמתניתין סוכה ל"ד (ע"ב) במע"ש בירושלים לדעת ר' מאיר...^א מיקרי היתר אכילה משום דראוי לאוכלו בירושלים, ועי"ש... מעשר שני בגבולין, וכ' מהרש"ל דמקרי היתר אכילה לפי שראוי לפדותן, אבל עי' במהרש"א שם שהשיג עליו, וע"כ דס"ל לדעת התוס' דמקרי ראוי לאכילה מה דראוי לאכילה בירושלים, היינו ע"י העלאה. [ועדיף] מהך דראוי לאכילה ע"י פדייה.

ואין לאמר דהוי ע"י זה היתר לאכילה, משום דעומד להעלאה דהיא המצוה דרמי' עליה דהוי לעיקר המצוה, דא"כ לכאורה יקשה כשמפריש החלה^ב, זאת

אבל האמת דלרמב"ם נוכל לתרץ, והוא דהאמת דלולב שאני, דהלולב כשעומד באילן מתקשה והוי כעץ עי' רש"י (סוכה לב, א ד"ה חרותא), וא"כ כשעומד על האילן אינו עומד כלל שיהא לדבר הנוהג קדושת שביעית, ורק היכא דלקטן בשביעית א"כ חל בו שביעית, דהא לקטן כשהוא ראוי למכבדות, ע"כ בעינא לתרוצא דבר ששית דהרי אזלינן בתר חנטה, משא"כ כשנלקט בשמינית לשם לולב של מצוה האין יתפס בו קדושת שביעית, דהשתא שמינית וחתכו למצוה, ומקודם היה עומד לעצים.

ועל דבר להוציא הפירות מארץ לחוץ לארץ, גם על זה אמרנו לסוחרים האתרוגים שיהו עושים תנאים עם הנכרים בעלי הגנות המוכרים להם, שאינם קונים האתרוגים מהם כי אם בכואם לטריעסט, דהיינו שיהיו הנכרים המוציאים מארץ לחו"ל, ורק בזה בעינן תנאי מפורש בדבר שבין אדם לחבירו לא מהניא מה שיהיה בלב אחד בלבדו, וכגון זה נאמר כ[ן] דברים שבלב אינם דברים (קידושין נ, א).

ורק לכאורה עודנה נשאר חששא ואיסורא על הסוחרים המוציאים אח"כ ממקום למקום דהוא ג"כ איסורא, עי' בירושלמי סוף פרק ו' מהלכות שביעית וברמב"ם פרק ד' הלכה י"ב.

ורק כד מעיינינן סתמא בלישנא דירושלמי וכן לשון הרמב"ם, משמע דלא איירו

א. חסר כאן קצת, ועי' סוכה (לה, א) דמע"ש מיקרי שיש לו היתר אכילה, ובתוס' (שם, סוף ד"ה לפי), שמבואר מדבריהם שגם בגבולין מיקרי שיש לו היתר אכילה.

ב. היינו בשל מע"ש, כמבואר בסוגיא שם שמע"ש לדברי חכמים חייב בחלה.

ורק לשיטת רש"י שם גבי מעשר שני דווקא נקט בירושלים אבל שלא בירושלים אין יוצא כלל כיוון דאינו מותר לאוכלו בגבולין, לכאורה יאסר לרשב"א הכא. אבל משום זה לית כאן בית מיחוש, חדא דלא קיי"ל כרשב"א בהא, שנית, גם לרבי שמעון בן אליעזר היינו דווקא לאחר שהגיע זמן ביעורן ונאכלין מחובת ביעור, אז ס"ל לרשב"א דיתירו למקומן, אבל קודם זמן ביעורן לכולי עלמא מותר לאוכלן בכל מקום שהוציאן, ובחג הסוכות עדיין לא הגיע זמן הביעור לאתרוג וכמו שנבאר בעזרה.

החתיכה להפרשה בעינן שתהא ראוי לאכילה, ועל מי רמיא, דהרי ישראל לא מקרי בעליה והכהן לא ירצה לקבלה שיתחייב בהעלאתה, ותלי' בדינא דבכור בזמן הזה ביו"ד (סי' ש"ו סעיף ד') דמסיק רמ"א במקום שפשע [אין צריך] לקבלה, עיין בש"ך (ס"ק ג'), והפשיעותא הוי שם דהו"ל לעשות היתר עם העכו"ם, א"כ אפשר דגם הכא הוי פשיעותא למה לא העלה או פדאה קודם הגלגול, ואם הכהן יוכל שלא לקבלה א"כ החתיכה אינה רמיא על שום א' להעלותה, וא"כ החתיכת חלה אם נאמר משום דלא רמי' על מי להעלותה מיקרי אין בה היתר אכילה, יהא כמפריש מן הפטור על החיוב.

ורק דישאר לן חקירה הא דאין מוציאין פירות שביעית מארץ לחוץ לארץ אם הקפידא חל אהך דמוציאין מארץ, או הקפידא הוא הא דמכניסין לחוץ לארץ, ונפקא מינה אם מותר להחליף פירות שביעית כשיצאו לחוץ לארץ כיון דחליפי השביעית נכנסין בקדושת שביעית והפירות עצמם אינם יוצאים מקדושת שביעית, א"כ מוסיף ומכניס קדושת פירות שביעית לחוץ לארץ, ורק לא שייך ע"ז לאמר דהוציא מארץ, ותלי בהך חקירה אם נימא דעיקר הקפידא בהא דאין מוציאין, א"כ מותר להחליף, אבל אם נימא דעיקר הקפידא מה שמכניס לחו"ל, אסור להחליף ג'.

וא"כ לכאורה אם נימא דאין מחליפים, א"כ עלה חששא על האתרוגים דאין בו דין ממון, והא וודאי דהא דשווה ממון בהך שיכול להחליף שם בארץ בזה לא מקרי בחוץ לארץ יש לו דין ממון, דלענין דין ממון לא מקרי יש לו דין ממון בחו"ל בהא

ודוחק לומר דגם בדלא רמיא מקרי היתר אכילה כיון שיכול להעלותה, והא דלא אמרינן דיהא נקרא היתר אכילה כיון דיכול לפדותה, דיש לחלק דפדייה שאני כיון דמחוסר ממונא וכסברת הר"נ בפ"ב דפסחים (ט, ב מדפי הרי"ף) דחמץ שהרהינו אצל נכרי מותר לאחר הפסח, ולא אמרינן הואיל דאי פדי לי' [וכו'] כיון דמחוסר ממונא.

אבל זה דוחק הכא לחלק מה"ט בין פדייה להעלאה. ורק בפשיטות דבעינן לכם לצרכיכם שיהא בו היתר אכילה, ודבר דיש בו היתר אכילה באיזה מקום דהיינו הך מעשר שני דמותר באכילה בירושלים, הו"ל דבר דיש בו היתר אכילה. וה"נ אפי' לרשב"א דאמר דיתזירן למקומן ושלא במקומן אסורין באכילה, מקרי הך אתרוג היתר אכילה גם שלא במקומו, כיון דבמקומן מותר באכילה.

עדות ליוסף

ריג

בענין הוצאת אתרוגים בשביעית לחו"ל

ועוד דיכול להקנות ולמכור האתרוג ולקבל הממון אחר שיאכל, דאז הלא אינם נתפסים בקדושת שביעית, כדאיתא בריש פ"ה דע"ז (סב, ב) דבי ר' ינאי הוי יזפי פירא מעניים בשביעית ע"ש.

ועוד והוא העיקר, דמקרי דין ממון כיון דיכול ליתן האתרוג במתנה, ומזה נקרא דין ממון, תדע דהרי בסוכה שם דף ל"ט (ע"א) דפריך וניתבי' בהדיא, ומשני דאין מוסרין כו', תיפוק ליה דהוה מצי לשנויי בפשטות דהלא זה שקונה האתרוג אם ירצה למכור לאחר וודאי דאסור ה'.

דיש לו דין ממון בארץ, דהרי מעשר שני בגבולין הגם דלרבנן בירושלים מקרי ממון הדיוט מ"מ בגבולין מקרי ממון גבוה ולא הוו דין ממון, וכדאיתא בסנהדרין בפרק חלק דף קי"ב (ע"ב) אמר רב חסדא כו', ועיי' שם בסוכה דף ל"ה (ע"א) בתו' ד"ה לפי שאין בו היתר כו' שכתבו ה"ה דהוה מצי למימר דאיכא ביניהו מע"ש בגבולין ולדברי הכל ע"ש.

והגם דנוכל לחלק ביניהם בחילוק עמוק ודק אבל לכאורה לפי ההשקפה דמי הך דינא דאתרוג להך דמע"ש בגבולין.

אבל בפשטות גבי אתרוג בחוץ לארץ מקרי דין ממון שהרי יוכל למכור האתרוג למאן דאית לו פירות בארץ שיהיו מוחלפים על אלו, דעל מטבע שיש לו בארץ דלא נקנה לו בחליפם לא יוכל להחליף, אבל על פירות שיש לו בארץ בחליפין שוה בשוה יועיל גם למ"ד פירא לא עבדי חליפין לרבינו תם (בתוס' ב"מ מז, א ד"ה גאולה), אבל להקנות לו הפירות שבארץ בקנין סודר אפשר דבזה יועיל להיקרות הפירות שביעית שבחו"ל דין ממון, דבק"ס מקרי הפירות שבארץ חליפי הסודר ולא חליפי האתרוג, ויש לעיין בזה. ומה"ט ליכא למימר דיחליף הפירות שביעית במטבע שיש לו בארץ ולהקנות לו המטבע באודיתא, דלא שייך המטבע לחליפי האתרוג להיקרות להאתרוג יש לו דין ממון מטעם זה, עי' ב"ב דף קמ"ח ע"א בתוס' ד"ה שכ"מ דמטעם אודיתא לא מקרי איתא כבריא דאינן מטעם קנין ע"ש.

[שביעית פ"ט מ"ה] "אוכלין ברגילה עד שיכלה מבקעת בית נטופה".

הו"ל למיתני דבבא ר"ה סוף שביעית אסור, דהרי משם ואילך המחוברים הוי שמינית.

והרי ר"ש דס"ל בר"ה דף ט"ו [ע"א] דאין חייבים בביעור עד שיהא גדל בשביעית ונלקט בשביעית, והגם דהוא רק לענין ביעור, אבל עיין בתוס' ד"ה שאין לך דבר, דלפי קושייתם הוו מדמים כל דיני שביעית לביעור, ע"ש.

א"כ יקשה דא"כ לר"ש כל הפירות הנלקטים קודם ר"ה, תיכף בהגיע ר"ה, וכל הפירות ביעורן הוא בשנה שמינית כדאיתא בפרק מקום שנהגו (פסחים נג, א), וסתמא איירי דנמצאים מחוברים על האילן, כדתנן אוכלין בענבים עד שיכלו בדליות של אוכל, ור"ש לא פליג, דהרי במתניתין פ"ט בשביעית משנה ג' איירי שם ר"ש ולא פליג

ד. אולי צ"ל: לא יועיל.

ה. לכאורה כוונתו שאם ימכור לחבירו האתרוג, יהיה אסור לקונה למכור, משום שלחזור ולמכור מה שקנה הוי סחורה, ואם נאמר שכיון שאינו יכול למכור נקרא אין לו דין ממון, א"כ משום זה צריך ליתן לו האתרוג במתנה, כדי שיוכל לחזור ולמכרו, וע"כ דסגי במה שהלוקח יכול ליתנו במתנה.

ורק נשאר לנו חקירה אחרי כי הבעלי הגינות המה נכרים וסוגרים הגינות, אם נאמר דהוי כמו שמור ואין אוכלין על השמור (שביעית פ"ט מ"ד), ורק לכאורה יש לנו לאמור דהרי אוכלין על מה שבטפיחין (שם).

ולפי פ"י הר"ש והרב הברטנורה (הרי החיות) [על השמור היינו מה שבגינות], והגם דהרמב"ם (הלכות שביעית פ"ז ה"ד) כתב דאין אוכלין על השמור היינו הגדל בחצר, דבישראל סתמא דגינות ופרדיסים הווין הפקר, היינו אז בזמן שישאל שרויים על אדמתם היו כל הגינות של הפקר, אבל בזמן הזה דכולן של נכרי, ואם יש איזה גינות ביד ישראל המה אצל החשודים דשמורים.

[אבל] יש לפרש דברי הרמב"ם הנ"ל שלא מיקרי שמור אלא מה שהם שמורים] ממש אותן הסמוכים לבית, דעינו של בעל השדה והגינה עליהן, דומיא דחצר דשלטה עליהן עינא דבעה"ב, עיין בנדה דף נ"א ע"א ובתוס' שם (ד"ה אלא).

ועוד אפשר לסמוך דהוי הפקר לעופות והראיה מטפיחין¹ דאוכלין על הטפיחין לפי פ"י הר"ב. והמפרש בירושלמי (מראה הפנים שם) כ' לדבר פשוט דהעופות הוי כמו בהמה וחיה, ותמהני עליו דהרי בעינן "אם" לרבות עופות בב"ק דף נ"ד ע"ב וריש פרק בכל מערבין (עירובין כח, א), ואם נילף בהמתך בהמתך לג"ש (ע"י ב"ק שם), הרי בתוס' ב"ק נ"ד ע"א כתבו התוס' בד"ה הוי אמינא דאין ללמוד לכל מקום, ע"ש. וע"י בכבא מציעא גבי חסימה (צא, ב).

ולפלא על המפרש דאמר זה לדבר פשוט, הרי תניא בפסחים נ"ב ע"ב דאמר רשב"ג אין אוכלין על השיצין, ע"י פ"י רש"י

עליהם, דר"ש אמר וכל הארצות כאחת לענין זיתים (וענבים) [ותמרים], והכל היינו המחוברים בשמינית. אע"כ כל הפירות אשר גדלו בשביעית שאם היו נלקטים בשביעית היה נוהג בהם דין שביעית (מחשב) [מהניא] לענין ביעור גם בשמינית.

ולכאורה יש להביא ראיה מעלי קנים ועלי גפנים עד שישורו מאביהן (שביעית פ"ט מ"ו), וקשה הרבה, הרי תניא במס' סוכה (מ, א), עלי קנים ועלי גפנים ליקטן לאכילה יש בהן משום קדושת שביעית, ליקטן לעצים, אין בהם קדושת שביעית. וקשה הרבה א"כ העלים מי ידעינן שהמה יהיו מהני דנהגו ביה קדושת שביעית, דהיינו שיהיו לאכילה, דלמא שמא יהיו לעצים ויהיו אותם שאינם נוהגים בהם קדושת שביעית, אלא וודאי כל דבר דאפשר היה לחול בו שביעית, מהני לביעור, הכא נמי.

ורק אפשר לדחות, דהתורה תלי טעמא דביעור, כלה לחיה מן השדה, כלה לבחמתך מן הבית, וא"כ ממ"נ, אם לא יהיה לחיה, תאכל מהני העלי גפנים, הדר הו"ל פירות שביעית, הגם דאינו שייך למחשבה לאכילה דבהמה וחיה למיקרי ליקטן לאכילה, מ"מ לא מקרי כלה לחיה עי"ז שהרי אם תאכלם יהיו נחשבים לפירות שביעית, והא דתנן בפסחים (נב, ב) דחיות הגדילות בהר אינן גדילות על פירות שבעמק, דחיות שביהודא אינם גדילות על פירות שבגליל, אכתי נאמר משום דהעופות יש להם, היינו דבעינן דהחיה שבכאן צריכה להיות, והחיה הולכת ממקומה ובאים בחזרה משא"כ עופות דכשיהיו הולכות נקרא משם.

1. בכתב היד נוסף כאן במוסגר: אבל בעומד בחצר מקרי שמור, ולפי פ"י הגר"א איירי ג"כ לגבי עופות.

ומהא דפירות שביעית של חטים ההיתר עד תשרי הוי קודם זמן ביעור ואח"כ רוב החטים הווין מעבר הירדן, ומה שמרוויחין בזה העיקר דעד הטחינה כדאיתא בירושלמי פרק ז' (שביעית יט, ב) במבשל ביין ההיתר ורק על שכוו דהא שביעית לא הוי אלא מדרבנן ומשום קנסה והכא דאיכא משום חיי נפש סמכין להקל ^ה.

ולגבי אדם בענין תלושין דווקא, דהרי במחוברים אסור האדם ללקטו עתה משום גזל, דבשלמא לגבי חיה כיון דבאמת אכלה, ורק על זה שאמרנו הרי כיון שגדל בשביעית והיתה החיה יכולה לקצצה בשביעית ע"כ מהני, משא"כ באדם לא שייך הא.

ומטעם דהביא מן המשומר דאס[ו]ר לר"ת (תוס' סוכה לט, ב ד"ה בד"א וש"נ) הא וודאי בשמירת הנכרי וודאי דלא אסרינן, דכל דינא דמשומר לא הוי אלא מדרבנן ומטעם קנסא, דלא הוי אלא אסמכתא, (ד) הא דדרשינן ענבי נזיריך - והגם דאסור באכילה [מדרבנן] אין יוצאין בו, דהרי בתרומה טמאה באתרוג דתרומת פירות לרוב הפוסקים לא הוי אלא מד"ס ^ט - וגבי נכרי לא אסרינן. ושל עזיקה לפי פירוש ר"ת (בתוס' שם) דהוא משומר, היינו שקנה הנכרי מפירות של ישראל מעזיקה.

ואין לומר דמותר לו לשמור, דרוצה לשמור דלא ללקטנהו בשביעית ולא לתלישינהו ולא יהיו כלל פירות שביעית,

וז"ל, לפי שאין החיה יכולה להיכנס שם מפני הקוצין, משמע דעוף יכול להיכנס שם ^י, ואמאי אין אוכלין, אלא משמע דלא מהני עופות.

ולדעתי הדבר הזה אי סמכין אעופות תלוי בפלוגתא דהני תנאים, ובזה פליגי רשב"ג ורבנן, רק ממילא אפשר להקל לדינא כיון דרבנן מקילין, דהיינו טעמא דרבנן דאמרי אוכלין עד האחרון שבצוער, והלכה כרשב"ג במשנתנו ולא בברייתא, עי' בנמוקי יוסף ב"ב פ' יש נוחלין (סג, ב מדפי הרי"ף) ובש"ך חו"מ סי' קע"א (סק"ט), והכא הרמב"ם השמיט הך דינא.

ורק בלא"ה דברי המפרש בירושלמי לפלא שכתב לדבר פשוט דעופות בכלל בהמתך, הרי חיה ודאי הוי בכלל בהמה, והכא חילקה תורה בהמה לחוד וחיה לחוד, דאמרה תורה כלה לחיה מן השדה כו', א"כ עופות לא נכלל, ורק ע"ז פליגי, והכא בעינן דלימא בהמה בכלל חיה והגז"ש בעינא דנילף בהמתך לגז"ש, וע"כ צריכין לאמר דכיון דבהמה בכלל הו"ל כאלו כתוב בהמה, ובהמתך כולל גם עופות. ובאמת גרע טובא מדבר הבא מן הכלל בסנהדרין דף פ"ד ע"א דאין דנין אותו בגז"ש, עיי"ש, דדייקין הא אחר ש[נ]לא יצא חילל, ומ"מ לא ילפינן לה בגז"ש ובפרט הכא דהוה נפק מכלל חיה.

ואפשר דה"ט דת"ק משום דאדם ויכול ליקח בין השיצין, ולגבי אדם אינו שמור, ופרדיסים לגבי אדם אין שמור.

ז. עי' רבינו חננאל שם.

ח. דברי רבינו כאן צ"ב.

ט. ומ"מ בסוכה (לד, ב) תנן דשל תרומה טמאה לא יטול.

י. היינו באתרוג שהולכים אחר הלקיטה.

והגם דנוכל לאמר טעמייהו דרבנן דעל השיצין היינו טעמא, דאינו שמור לגבי אדם, דאדם יוכל ליטלו. הגה"ה ובקרא כתיב ואכלו אביוני וגו', ועי' פסחים נ"ג (ע"א) כדי שיהיה עני, משמע דדי גם בניטל לאדם, ומ"מ נוכל להקל ממתניתין דאוכלין על הטפיח כפי' הר"ש והר"ב.

וכל דברינו היינו אי מחשבינן להו הנך דנשארים כחג תלושין או מחוברים, אי מחשבינן זה לא הגיע זמן כיעורן דאינו כלה לחיה, ע"ז אמרין דשמור דגינה אפשר דאינו מקרי שמור, ומה שראוי לעופות אי מהני.

אבל יש עלינו לחקור דהרי בשנת השביעית הנכרי שומרו מישראל שלא ילקטנו, והוי בכלל ענבי נזירך, ולענין זה וודאי דנקרא משומר, א"כ יאסר באכילה לדעת ר"ת דמשומר אסור (שם, בסוכה) וביבמות (קכב, א).

ונראה דגם בזה יש להקל מאותן הסוחרים שקנו מנכרים, דהא וודאי הך דרשה דענבי נזירך לא הוי אלא אסמכתא, ואינו אסור אלא מדרבנן מטעם קנסא דקנסיהו רבנן בעבר הבעל הגינה ושמרו, ועי' תוס' מנחות פ"ד (ע"א) בתוס' שם, א"כ הא וודאי דאותן שקנו מהגדלים בגינות ישראל החשידי על השביעית השומרי' גינותיהם יש לפקפק, דהרי גם באתרוג הנאסר באיסור דרבנן אין יוצאין בו, דהרי אתרוג של תרומה טמאה אין יוצאין בו, ולרוב הפוסקים תרומת פירות לא הוי כ"א מדרבנן, מ"מ מאותן הגדלים בגינות נכרי והמה רובם ככולם, לא אסרין, כיון דנכרי לא שייך למקנס שהרי

בזה אסור דהתורה הפקירה הקרקע לתלוש הפירות ושיהא שביעית, תדע דאמרין בנדרים דף מ"ב [ועי' בתוס' שם ומנחות דף פד, א] המודר הנאה מחבירו אין יורד לתוך שדהו אבל אוכל מן הנוטות, ופריך הגמ' (שם מב, ב) ארעא נמי אפקרה, הוי ליה לשנויי באתרוג, דיוכל שלא להניחו להיכנס בו בכדי שלא לתולשו, אלא וודאי דגם זה אסור.

ומ"מ יכולים להקל גם בישראל לר"ת, [ד]בשעת שמירה עדיין אינו שביעית, ובשעת לקיטה לא היה מוכח כלל, דדילמא יניחנו עד אחר שביעית, דהרי היכא שהי' מניחו עד שמינית וכו' היתה אסורה בשמינית מטעם ששמרו שלא תבא לידי שביעית, ובאמת לקיטה הרי בטל בשעת תלישה דהרי הבעל זכה בו בשעת התלישה והרי הוא לקטו, כי מאי שנא הוא מאחר י"א.

ולכאורה נראה דאם הפקר לעופות מהני הוי פלוגתא דתנאי בפסחים (נב, א) דת"ק ס"ל אוכלין בתמרים עד שיכלה האחרון שבצער רשב"ג אומר כו' ואין אוכלין מן השיצים, פירש"י לפי שאין החי יכולה ליטלה מהני הקוצים, וק' הרי עופות יכולים לאכול, לכן משמע דרשב"ג לא סמוך על עופות [דלא כמראה הפנים דמשווה לדבר פשוט] ורבנן טעמייהו דסמכי אעופות, א"כ אפשר להקל דדווקא שמור בחצר מקרי שמור, דעיניו דבעל הבית עליו לשמור גם מעופות, אבל בגינה לא מקרי שמור מה"ט דאינן שמורים לגבי עוף, דהלכה כרשב"ג במשנתנו ולא בברייתא עי' בנמוקי יוסף ב"ב פ' יש נוחלין (שם) ובש"ך (יו"ד) [חור"מ סי' קע"א], וגם הרמב"ם השמיט הך דינא, משמע דפסק כרבנן דאוכלין גם על השיצין.

יא. דברי רבינו כאן צ"ב, ועי' לקמן ד"ה ומ"מ הך, שחזר ושנה ענין זה ביתר ביאור.
יב. כ"כ בהשגות הראב"ד על הרי"ף (סוכה יט, ב) ששמור ביד נכרי מותר, ועי"ש.

לידי שביעית, דדילמא יניחנו עד אחר שביעית ואז ניזיל בתר לקיטה, ועתה שתלשו בשביעית בהך מעשה דהתלישה לא שייך שמור, דהרי תכף שתלשו הבעל לזכות, זכה בו מפירות שביעית, דהרי הבעל הגינה יוכל ללקוט גם בעד עצמו מפירות שביעית, דמ"ש הוא מאחר י".

והא ל"ק אי סמכינן אעופות, א"כ ק"ל מאי קאמרינן דאין [חיות] שביהודה גדילות על פירות שבגליל, אכתי נסמוך אעופות שביהודא שיכולות ללכת לגליל, ל"ק דבחייה כשיהיה הולכת למקום אחר חוזרת לכאן, עי' בירושלמי רפ"ט דשביעית (ה"ב), א"כ אם היתה גדילה [על פירות שבגליל] מ"מ היתה נקראת החיה שבארצך, משא"כ עופות כשתלך למקום אחר נשארה שם, א"כ אינה נקראת עוד שבארצך.

ולענינינו לא שייך לאמר דאדם לא יועיל לענינינו, דהא שמור לגבי אדם, כיון דיהא נתפס כגנב, ועוד הרי האדם באמת אינו רשאי ליקח בשל נכרי, הגם למ"ד שביעית נוהג בשל נכרי היינו לענין קדושה, אבל הנכרי וודאי אינו מצווה להפקיר שביעית. דאכתי אחר ר"ה יתסר, דלזמן ביעורן לא יועיל הנמצא [עתה], דהא האתרוג של עתה שמינית, והוי גזילה, בשלמא המופקר לחיה א[ינו שייך] סברתינו, כיון דהחי אוכלת, והאתרוג גדל בשביעית, לא נקרא זמן הביעור.

אינו מצווה י"ב, והא דתנן של עזיקה הן, ופירש רש"י שמורים ומעזיקים דאמרינן דלהשביח מקחו אמר כן, הא בלא"ה אסור, היינו לאמר של ישראל מעוזקים הם.

ולכאורה היינו רוצים לאמר דגבי אתרוג אינו אסור כלל השמירה, דכיון דאזל בתר לקיטה דהרי וודאי אם נשאר בשמינית דאין בו קדושת שביעית, וכי איכפת לן אם הי' נשמר הרי הו' ככל פירות שמינית.

אבל זה אינו, דהאתרוג הנתלש בשביעית אם נשמר אסור, דהתורה הפקירה הקרקע לתלוש הפירות ושיהא בו נוהג שביעית, ואע"פ שאם היה נשאר בחיבורו עד ח' היה מותר. תדע, דאמרינן בנדרים דף מ"ב (ע"א) המודר הנאה מחבירו בשביעית, אינו יורד לתוך שדהו, ופריך הגמ' ארעא נמי רחמנא אפקרא, ומשני באילן העומד על הגבול. הו"ל לשנויי באילן אתרוג עסקינן, דיוכל למנוע שלא להיות לקיטה בשביעית ולסגור שדיהו, ורק זה הבעל השדה מפקירו ואינו מונע, ע"כ המודר אסור דהוי נהנה, אלא וודאי דליתא דגם כה"ג התורה הפקירה הקרקע שילך לתלוש ויהא חל ביה שביעית י".

ומ"מ הך סברא יש בו צד קולא להקל בשמור גם בשל ישראל, אפילו לדעת ר"ת, מטעמא דבשעת שמירה עדיין אינו שביעית, והאתרוג לא מוכח כלל שיבא

יג. מבואר בדברי רבינו שכיון שאסור לשמור בכה"ג, אם שמר חל איסור שמור על הפירות, אע"פ שאין בפירות קדושת שביעית.

יד. כוונת רבינו כאן להוסיף שלא רק שאם שמר בשביעית שלא ילקטו ועי"ז נלקט בשמינית אין בזה איסור שימור, אלא אפילו אם ילקט בשביעית עצמה אי"ז שמור.